

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 6-son

VOLUME 4 / ISSUE 6 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.6.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 24.12.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 7,4
Adadi: 100. Buyurtma: № 156.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: **ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Ш. Жахонов, Е. Ярмолик, Э. Мустафев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Издательская лицензия
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
24.12.2024.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 5. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 156.

Лицензия типографии
от 29.11.2023 № 174626

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© **Ташкентский государственный
юридический университет**

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция"
– "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 24.12.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7,44.

Units: 100. Order: № 156.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimxonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 8 **TULTEYEV ILYAS TAVASOVICH**
Huquqiy faoliyatdagi huquqiy texnologiya: nazariy va amaliy jihatlar
- 17 **HAYITOV SHERZOD RAXMATULLAYEVICH**
Subyektiv huquq va huquqiy manfaat: nazariy-huquqiy tahlil
- 28 **SADIKOV MAKSUBOY ABDULAJONOVICH**
Forsayt tahlilning huquq ijodkorligidagi o'rni

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 38 **SHAIMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
Raqamli obyektlarning vorislik va er-xotin mulkiy huquqiy munosabatlari predmeti sifatidagi huquqiy rejimi: kvalifikatsiya va bo'lish muammolari
- 47 **LAPASOV ASLIDDIN TO'LQIN O'G'LI**
Ijtimoiy munosabatlarning virtuallashuvi jarayonida mualliflik huquqi konsepsiyasi genezisi va evolyutsiyasi

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 57 **ABDUALIMOVA MADINA SHUXRATOVNA**
O'zbekiston Respublikasida yerga nisbatan xususiy mulk huquqi to'g'risidagi qonun hujjatlarining rivojlanish tarixi
- 69 **SADIKOVA DILAFRUZ RADJABOVNA**
O'zbekiston va Qozog'istonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning huquqiy masalalari
- 79 **XALMO'MINOV SHAVKAT DJUMAYEVICH**
Iqlim o'zgarishi sharoitida ekologik xavfsizlikni huquqiy ta'minlashning ilmiy-nazariy jihatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 89 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Jinsiy jinoyatlarning obyektiv belgilariga doir ilmiy yondashuvlar
- 104 **XAYDAROV SHUXRATJON DJUMAYEVICH**
Kasb yuzasidan o'z vazifalarini lozim darajada bajarmaslik jinoyatini kvalifikatsiya qilish va o'xshash jinoyatlardan farqlash masalalari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 114 **INOYATOVA SOHIBA FAZILOVNA, SAIDAXMEDOVA MUAZZAMXON ANVARXONOVNA**
Ayollarni zulm va zo'ravonlikdan himoya qilish va ularning jamiyatdagi rolini oshirish
- 123 **RUZINAZAROV SHUHRAT NURALIYEVICH**
Yuridik ta'limning jonkuyar fidoyisi

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

- 8 **ТУЛЬТЕЕВ ИЛЬЯС ТАВАСОВИЧ**
Правовая технология в юридической деятельности: теоретические и практические аспекты
- 17 **ХАЙИТОВ ШЕРЗОД РАХМАТУЛЛАЕВИЧ**
Субъективное право и правовой интерес: теоретико-правовой анализ
- 28 **САДИКОВ МАКСУДБОЙ АБДУЛАЖОНОВИЧ**
Роль форсайт-анализа в правотворчестве

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 38 **ШАЙМАРДАНОВА ДИЛАФРУЗ ДИЛМУРАТОВНА**
Правовой режим цифровых объектов как предмет наследственных и супружеских имущественных правоотношений: проблемы квалификации и раздела
- 47 **ЛАПАСОВ АСЛИДДИН ТУЛКИН УГЛИ**
Генезис и эволюция понятия авторского права в процессе виртуализации общественных отношений

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

- 57 **АБДУАЛИМОВА МАДИНА ШУХРАТОВНА**
История развития законодательства о праве частной собственности на землю в Республике Узбекистан
- 69 **САДИКОВА ДИЛАФРУЗ РАДЖАБОВНА**
Правовые аспекты использования возобновляемых источников энергии в Узбекистане и Казахстане
- 79 **ХАЛМУМИНОВ ШАВКАТ ДЖУМАЕВИЧ**
Научно-теоретические аспекты правового обеспечения экологической безопасности в условиях изменения климата

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

- 89 **НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА**
Научные подходы к объективным признакам сексуальных преступлений
- 104 **ХАЙДАРОВ ШУХРАТЖОН ДЖУМАЕВИЧ**
Вопросы квалификации и дифференциации преступления ненадлежащего исполнения профессиональных обязанностей от аналогичных преступлений

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

- 114 **ИНОЯТОВА СОХИБА ФАЗИЛОВНА, САИДАХМЕДОВА МУАЗЗАМХОН АНВАРХОНОВНА**
Защита женщин от притеснения и насилия и повышение их роли в обществе
- 123 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ**
Убеждённый сторонник юридического образования

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 8 **TULTEEV ILYAS TAVASOVICH**
Legal technology in legal activity: theoretical and practical aspects
- 17 **KHAYITOV SHERZOD RAKHMATULLAEVICH**
Subjective rights and legal interest: theoretical and legal analysis
- 28 **SADIKOV MAKSUDBOY ABDULAJONOVICH**
The role of foresight analysis in law making

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 38 **SHAIMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
The legal regime of digital objects as the subject of legal relations of inheritance and matrimonial property relations: issues of qualification and division
- 47 **LAPASOV ASLIDDIN TULKIN UGLI**
The genesis and evolution of the concept of copyright in the process of the virtualization of social relations

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 57 **ABDUALIMOVA MADINA SHUKHRATOVNA**
The history of the development of legislation on the right of private property on land in the Republic of Uzbekistan
- 69 **SADIKOVA DILAFRUZ RADJABOVNA**
Legal aspects of the use of renewable energy sources in Uzbekistan and Kazakhstan
- 79 **KHALMUMINOV SHAVKAT DJUMAYEVICH**
Scientific and theoretical aspects of legal ensurance of environmental security in conditions of climate change

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

- 89 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Scientific approaches to the objective signs of sexual crimes
- 104 **KHAYDAROV SHUKHRATJON JUMAYEVICH**
Issues of qualifying the crime of ineffective performance of professional duties and differentiation from similar crimes

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 114 **INOYATOVA SOHIBA FAZILOVNA, SAIDAKHMEDOVA MUAZZAMKHON ANVARKHONOVNA**
Protecting women from harassment and violence and enhancing their role in society

- 123 **RUZINAZAROV SHUHRAT NURALIYEVICH**
A staunch devotee of legal education

Kelib tushgan / Получено / Received: 11.11.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 17.12.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.12.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.6./GWPR3023

UDC: 349.6(045)(575.1)

O'ZBEKISTON VA QOZOG'ISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY MASALALARI

Sadikova Dilafruz Radjabovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
tayanch doktoranti
ORCID: 0009-0005-8761-2767
e-mail: pstudy22@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning huquqiy bazasi tahlili O'zbekiston va Qozog'iston misolida yoritib berildi. Shuningdek, so'nggi yillarda davlatimizda muqobil energiya manbalaridan foydalanishga o'tishning huquqiy asoslari, iqtisodiyot va energetika tizimidagi islohotlar, barqarorlikka erishish yo'lidagi sa'y-harakatlari natijasida qabul qilinayotgan normativ hujjatlar tasnifi keltirildi. Tadqiqot davomida Qozog'istonda qayta tiklanuvchi manbalardan foydalanishning huquqiy o'zagi va hozirgi kundagi istiqbollari, sohani rivojlantirish borasidagi davlatlararo hamkorlikning huquqiy mezonlari o'rganildi. Ekologik xavfsiz, yashil iqtisodiyotga bosqichma-bosqich o'tish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga erishishda tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning o'rni beqiyosligi asoslandi. Muallif tomonidan bu borada qo'shni mamlakatlar bilan birga olib borilayotgan islohotlar natijasida soha rivoji uchun qabul qilingan qonun va qonunosti hujjatlari, tiklanuvchi manbalardan energiya yaratish, saqlash va iste'molchilarga yetkazib berish borasidagi istiqbolli rejalar tahlil etildi. Xulosada jahon miqyosida antropogen iqlim o'zgarishi muammolarini hal etish va ekologik tanazzulning oldini olish uchun iqtisodiyotning asosiy qon tomiri bo'lgan energiyaning toza, yashil, tiklanuvchi manbalaridan foydalanish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha takliflar soha ekspertlarining mulohazalari bilan asoslab berildi.

Kalit so'zlar: tiklanuvchi, muqobil, energiya, yashil iqtisodiyot, ekologik toza, noan'anaviy, energiya samaradorligi

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В УЗБЕКИСТАНЕ И КАЗАХСТАНЕ

Садикова Дилафруз Раджабовна,
базовый докторант Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В статье освещён анализ правовой базы использования возобновляемых источников энергии на примере Узбекистана и Казахстана. Приведены правовые основы перехода к использованию альтернативных источников энергии в нашем государстве в последние годы, реформирования экономики и энергетической системы, классификация нормативных актов, принимаемых в результате усилий по достижению стабильности. В

ходе исследования были изучены правовая база и современные перспективы использования возобновляемых ресурсов в Казахстане, правовые критерии межгосударственного сотрудничества в области развития отрасли. Обоснованы бесценная роль использования возобновляемых источников энергии в достижении социально-экономического развития и постепенный переход к экологически безопасной, зелёной экономике. В связи с этим автором были проанализированы законодательные и подзаконные акты, принятые для развития отрасли в результате проводимых совместно с соседними странами реформ, перспективные планы по созданию, хранению и поставке потребителям энергии из возобновляемых источников. В заключении были обоснованы предложения по рациональному использованию природных ресурсов, использованию экологически чистых, зелёных, возобновляемых источников энергии, являющихся основным ресурсом жизнедеятельности экономики, для решения проблемы антропогенного изменения климата в мировом масштабе и предотвращения экологического кризиса, что согласуется с сегодняшним мнением отраслевых экспертов.

Ключевые слова: возобновляемая, альтернативная, энергия, зелёная экономика, экологически чистая, нетрадиционная, энергоэффективность

LEGAL ASPECTS OF THE USE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN

Sadikova Dilafruz Radjabovna,

Basic doctoral student of Tashkent State University of Law

Abstract. The article analyzes the legal framework for the use of renewable energy sources using the example of Uzbekistan and Kazakhstan. A classification of regulatory documents adopted as a result of reforms in the economy and energy system, efforts to achieve stability, and the legal framework for the transition to alternative energy sources in our country in recent years has also been presented. The study examined the legal basis and current prospects for the use of renewable resources in Kazakhstan, as well as the legal criteria for interstate cooperation in the field of development. The role of using renewable energy sources in achieving a phased transition to an environmentally safe, green economy and socio-economic development is unparalleled. The author analyzed the laws and regulations adopted for the development of the industry as a result of reforms carried out jointly with neighboring countries, as well as promising plans for the production, storage, and supply of energy from renewable sources to consumers. In the conclusion, the proposals on the use of clean, green, renewable energy sources and the rational use of natural resources, which are the main blood vessel of the economy, to solve the problems of anthropogenic climate change on a global scale and prevent ecological degradation are based on the opinions of industry experts.

Keywords: renewable, alternative, energy, green economy, environmentally friendly, unconventional, energy efficiency

Kirish

Bugungi kunda energiya tejamkorligini oshirish, ekologik toza, noan'anaviy, muqobil – qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish ko'lamini yanada kengaytirish toбора dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki tiklanuvchi energiya manbalaridan unumli foydalanish yerosti boyliklari va zaxiralarini tejash barobarida atmosferaga chiqarilayot-

gan zararli gazlarning miqdorini kamaytirish asnosida ekotizimga yetkazilayotgan zararni sezilarli darajada kamaytirish imkonini beradi. Shu bois dunyo miqyosida iqtisodiyotning turli sohalarida yashil energiya manbalaridan foydalanishga katta e'tibor qaratilyapti. So'nggi yillarda respublikamizning sanoat tarmoqlariga yashil iqtisodiyot tizimini joriy qilish, ijtimoiy sohada energiya samaradorli-

gini oshirish va tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, innovatsion taraqqiyotni jadallashtirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, yaqin kelajakda davlatlarning barqaror rivojlanishi energetika tarmog'ida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish salmog'iga uzviy bog'liqdir. Tiklanuvchi energiya manbalarda – organik chiqindilar (hayvonlar ekskrementlari, maishiy chiqindilar, qishloq va o'rmon xo'jaliklari o'simlik qoldirlari va shahar oqova suvlaridan foydalanish tufayli olinadigan energiya), daryolar, suv omborlari va irrigatsiya kanallarining gidroenergetika salohiyati, quyosh, shamol energiyasi, suvning ko'tarilishi va okean to'lqinlari energiyasi, geotermal energiya, energiyaning muqobil turlarida o'z ifodasini topgan. Nazariy jihatdan olib qaralganda tiklanadigan energiya manbalari ulardan keng ko'lamda foydalanish, birinchi navbatda, antropogen iqlim o'zgarishining oldini olishi bilan katta imkoniyatlar yaratadi. Ammo ulardan foydalanish bilan bog'liq moliyaviy-iqtisodiy xarajatlar, bunday energiyaning ishlab chiqarish uchun bajarilishi lozim bo'lgan shartlar mamlakatlar oldiga katta iqtisodiy, huquqiy, institutsional islohotlarni amalga oshirish vazifasini qo'yimoqda.

O'zbekiston va Qozog'iston Markaziy Osiyodagi ikkita yirik davlat bo'lib, mintaqaning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatida muhim rol o'ynaydi. Har ikki mamlakatning qayta tiklanuvchi energiya borasidagi pozitsiyasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, quyidagi asosiy omillarni ko'rishimiz mumkin:

– O'zbekiston so'nggi yillarda yangi energetika sanoatini rivojlantirish maqsadida xalqaro tashkilotlar va moliyaviy institutlar bilan hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'ydi. Respublikada yashil texnologiyalarni rivojlantirish maqsadida xorijiy investitsiyalarni jalb qilinmoqda. Xususan, O'zbekiston hukumati mamlakatning umumiy energetika soha-

sida 2030-yilga qadar qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini 25 foizga oshirishni rejalashtirgan. Mamlakatning yashil energiya borasidagi siyosati energiya resurslarini diversifikatsiya qilish hamda yashil iqtisodiyotga o'tishda energetika xavfsizligi va ekologik barqarorlikka erishishga qaratilgan.

– Qozog'iston geografik joylashuviga ko'ra mintaqadagi eng katta davlat bo'lib, toza energiya yaratish va foydalanish borasida ulkan ishlarni amalga oshirmoqda. Dunyodagi eng katta uran qazib oluvchi mamlakatlardan biri bo'lgan qo'shni respublika neft, gaz hamda ko'mir konlariga ham boydir. Shunday bo'lishiga qaramay, Qozog'iston mavjud energiya resurslarini diversifikatsiya qilishni maqsad qilib, 2050-yilga qadar elektr energiyasining 50 foizini qayta tiklanuvchi manbalar hisobiga oshirishni rejalashtirgan. Xususan, ushbu maqsadlar yo'lida Qozog'iston xalqaro aloqalarda mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

O'zbekiston va Qozog'istonning qayta tiklanuvchi energiya siyosatidagi pozitsiyalari o'zaro hamkorlik, innovatsion loyihalarni rivojlantirish va mavjud mintaqaviy salohiyatni to'liq ishga solish orqali mintaqadagi umumiy barqarorlik va energetika xavfsizligini ta'minlashni nazarda tutadi.

O'zbekiston soha rivoji uchun texnologik yangiliklarni ko'paytirish, investitsiyalar, xorijiy sarmoyalar va mahalliy rag'batlantirish siyosatini amalga oshirayotgan bo'lsa, Qozog'iston xalqaro hamkorlik va auksionlar tizimi orqali tiklanuvchi energetikani rivojlantirmoqda.

Material va metodlar

Maqolada qayta tiklanuvchi energiya manbalarining asosan O'zbekiston va Qozog'iston davlatlari miqyosidagi qonunchilik bazalari, o'zaro hamkorlik doirasida qabul qilingan kelishuvlar, kelajakdagi istiqbolli rejalar tahlili yoritib berilgan.

Mavzuni o'rganish va tadqiq qilish asnosida:

1. Milliy qonunchilikda mavjud qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning huquqiy asoslarini o'rganib chiqishga imkon beradigan imperik metod;

2. Qo'shni mamlakatlar qonunchiligidagi qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanishning huquqiy asoslarini, nazariya va amaliyotdagi tajribalarini o'rganib chiqish imkoniyatini beradigan tarixiy metod;

3. O'zaro mavjud elementlar majmui sifatida milliy va xalqaro qonunchilikda mavjud qonunlarni qiyoslash metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Qayta tiklanuvchi energiya sohasi rivoji mamlakatning geografik joylashuvi, tabiiy resurslar mavjudligi va moliyaviy imkoniyatlariga bog'liq. Ya'ni mazkur yo'nalishda hamma bir xil imkoniyatga ega emas. Masalan, dunyo miqyosida olib qaraydigan bo'lsak, Islandiya geotermal – yer bag'ridagi issiqlikdan foydalanish borasida keng salohiyatga ega, Italiya va Ispaniyada quyosh energiyasi bo'yicha ustunlik mavjud. Daniya, Niderlandiya va Germaniya shamol energiyasidan foydalanish bo'yicha Yevropa Ittifoqida yetakchilik qiladi. AQSh, Xitoy, Yaponiya kabi davlatlar esa quyosh, shamol va suv energetikasini strategik yo'nalish deb belgilagan. Zero, tiklanuvchi energiya dunyo miqyosida ekologik tanazzulning oldini olish, insoniyat uchun toza atmosfera havosi, sof va xavfsiz tabiiy muhitni asrab qolish, Yer yuzida mavjud fauna va florani keltirib chiqarishga, shu bilan birga, mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi omil bo'lib qolmoqda. Buni 2015-yil 25-sentabrda BMT tomonidan e'lon qilingan "Barqaror rivojlanish maqsadlari"ning dunyodagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik vaziyatni har tomonlama yaxshilash orqali butun insoniyatning turmush tarzi hamda farovonligini oshirishga, adolatli va barqaror jamiyat qurishga qaratilgan global chaqirig'i misolida ko'rishimiz mumkin [1].

Yashil energetikani Qozog'iston misolida ko'radigan bo'lsak, qayta tiklanuvchi

energetikani rivojlantirish va foydalanishni rag'batlantirish uchun keng huquqiy asoslar yaratilmoqda. Normativ hujjatlar asosan soha rivoji uchun mahalliy va xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, barqaror energetika tizimini ta'minlash va xalqaro ekologik standartlarga moslashishga qaratilgan. Albatta, noan'anaviy energiyaga o'tishda muammolar ham mavjud bo'lib, Qozog'iston ularni hal qilish va qonunchilikni yanada takomillashtirish orqali Markaziy Osiyo davlatlari orasida yetakchi bo'lmoqda.

O'zbekiston ham o'zining geografik joylashuvi va iqlim sharoitiga ko'ra tiklanuvchi energiya manbalarini yaratish va rivojlantirish borasida ulkan salohiyatga ega. Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan strategik islohotlar va loyihalar orqali mamlakatda energiya xavfsizligiga erishish, mavjud ekologik muammolarni hal etish va yashil iqtisodiyotga o'tishda bosqichma-bosqich odimlab, ildamlab borish maqsadlari amalga oshirilmoqda. Bu yo'lda yuzaga kelayotgan muammolar hamda ularning huquqiy yechimlarini qonunchilik nuqtayi nazaridan ko'rib chiqsak va tahlil qilsak.

Tadqiqot natijalari tahlili

Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini yaratish, aholiga yetkazib berish, sotish va sotib olish, atrof-muhit bilan bog'liqlik masalalari bugungi kunda o'ta dolzarb masaladir. Shu sababli, mavzuning iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy jihatlarini ko'plab xorijiy hamda mahalliy olimlar, davlat arboblari, soha vakillari tomonidan o'rganilgan, hozirgi kunda ham ko'rib chiqilmoqda.

Xususan, quyosh energiyasining texnik salohiyatini baholash, ya'ni quyosh fotoelektr stansiyalarining ko'rsatkichlarini o'rganish va prognozlash bo'yicha N.R. Avezova, N.A. Matchanov, E.Y. Raximov, M.X. Xakimov, N.N. Dalmuradova, M.X. Dehqonovalar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

T.I. Andreyenko, S.V. Kiselyova, Y.Y. Rafikovalar esa bioenergiyani rivojlantirish uchun resurs bazasini mintaqaviy baholash-

ning uslubiy yondashuvlarini ishlab chiqqanlar. Ushbu baholash sxemasi o'simlik va chorvachilik chiqindilarining yalpi hamda texnik energiya salohiyatini ketma-ket hisoblashni nazarda tutadi.

V.F. Popondopulo energetika huquqi va energetika qonunchiligi masalalarini, energetik munosabatlarni energiya ishlab chiqarish, uzatish va iste'mol qilish, shu jumladan, elektr energiyasi va uning boshqa turlari bilan bog'liq munosabatlar sifatida o'rgangan. O.A. Gorodov esa energetika huquqi predmeti sohasining asosiy yo'nalishi – energetika sohasida rivojlanayotgan ijtimoiy munosabatlarni o'rganib, energiya resurslari, energiya turlarini ishlab chiqarish, uzatish va foydalanish, energiyani ishlab chiqarish va ulardan foydalanish bilan bog'liq holda paydo bo'ladigan boshqa munosabatlar, sarmoya kiritish, ekologik talablar va xavfsizlikni ta'minlash bilan bog'liq boshqa masalalarni tadqiq etgan.

Qayta tiklanuvchi – muqobil energiya manbalaridan foydalanish huquqi masalalariga bag'ishlangan ilmiy izlanishlarida respublikamiz olimlari J.T. Xolmo'minov, O.X. Narzullayev, Sh.X. Fayziyev, Y.A. Jurayev, M. Mirzaabdullayeva, N.Sh. Rajabov, D.M. Umarov, G.Sh. Uzakova, D. Mahkamovlar energetika huquqini huquqning muhim instituti sifatida yoritganlar. Ular o'z ishlarida energetika qonunchiligi normalari bilan tartibga solinadigan munosabatlar doirasini, xususan, an'anaviy va muqobil energiya manbalari, energiya resurslarini qidirish, qazib olish, ishlab chiqarish, qayta ishlash, yetkazib berish, saqlash, tashish bilan bog'liq holda yuzaga keladigan huquqiy munosabatlar tahlilini o'rganganlar.

Hech kimga sir emas, ayni vaqtda mamlakatimizda elektr energiyasiga talab yildan yilga o'sib bormoqda. Hisob-kitoblarga ko'ra, *O'zbekistonda* bir yilda 10 mlrd dollarlik elektr va gaz iste'mol qilinadi. Shuningdek, bugungi kunda 2-3 mlrd kilovatt soat elektr energiyasiga qo'shimcha talab ham mavjud.

Kelgusi besh yilda bu ehtiyoj ikki barobarga yoki qo'shimcha 10 mlrd kilovatt soatga oshishi kutilmoqda [2].

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston MDH davlatlari orasida elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi bo'yicha Rossiya, Ukraina va Qozog'istondan keyin 4-o'rinni egallaydi. Shu bilan birga, O'zbekiston Markaziy Osiyoda o'zaro bog'liq energiya tizimida o'rnatilgan quvvatlarning taxminan 50 foiziga egalik qiladi [3]. Ushbu ko'rsatkich mamlakatimiz iqtisodiyoti jadal o'sayotgani hamda aholining yashash sharoitlari tezroq yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Ya'ni oilaning daromadi oshsa, maishiy texnikalar va farzandi uchun kompyuter sotib oladi, har bir xonaga sovutgich va qandil o'rnatadi. Bularning barchasi elektr energiya iste'molida o'z aksini topadi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 26-mayda qabul qilingan "2017–2021-yillarda qayta tiklanuvchi energetikani yanada rivojlantirish, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada energiya samaradorligini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida"gi PQ–3012-sonli qarorida qayta tiklanuvchi, muqobil energiya manbalarini shakllantirish va ulardan foydalanishning huquqiy asoslari yoritib berilgan.

Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasining "Qayta tiklanuvchi energiya bo'yicha xalqaro agentlik ustavini (BONN, 2009-yil 26-yanvar) ratifikatsiya qilish haqida"gi Qonunining qabul qilinishi yashil energiyaga o'tishning iqtisodiy-ijtimoiy hamda huquqiy rivojlanishi uchun turtki bo'ldi.

Vazirlar Mahkamasining "Fotoelektr stansiyalarini tashkil etish uchun qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va xususiy investitsiyalarni jalb qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 633-sonli qarori respublikamizda yashil energiya manbalarining umumiy hududiy va texnik salohiyatini baholash bo'yicha olib borilayotgan ko'plab tadqiqotlar, tabiat resurslari berayotgan imkoniyatlar mamlakatning yaqin va olis hududla-

rida yetarli ekanligi, ekologik toza va texnik xavfsizligi, energiyaga bo'lgan talabni qondirish hajmi, mamlakatda mavjud energiyaga bo'lgan ehtiyoj, energiya resurslaridan foydalanish strategiyasini uzoq va yaqin istiqbolga mo'ljallab tubdan qayta ko'rib chiqish lozimligini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasining "Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni yashil energiya manbalaridan foydalanish sohasidagi munosabatlarni huquqiy tartibga soluvchi asos bo'ldi. Zero, qonunning 2-moddasida: "Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to'g'risidagi qonunchilik ushbu qonun va boshqa qonunchilik hujjatlaridan iboratdir", – deb qayd etilgan. Ushbu qonun muqobil energiya manbalarining asosiy tushunchalari, foydalanish sohasini tartibga solish, davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, sohada davlat boshqaruvi va vakolatlari, sohadagi maxsus vakolatli davlat organlari va ularning foydalanish sohasidagi vakolatlari, sohaning ilmiy-texnikaviy va innovatsion ta'minoti, ishlab chiqaruvchilarning huquqi va majburiyatlari, sohani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, taqdim etilayotgan imtiyozlar va preferensiyalar, sohani standartlashtirish va muvofiqlashtirish hamda javobgarlik masalalari belgilab berilgan.

Keyingi muhim hujjat O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4422-sonli "Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini oshirish, energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishning tezkor chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bo'ldi. Unda iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini oshirish, energiya tejovchi texnologiyalar va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng ko'lamda joriy etish masalalari ko'rib chiqilib, xalqaro tajribaga tayangan holda an'anaviy energetika resurslaridan tejamkorlik bilan samarali foydalanishni ta'minlash maqsadida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivoj-

lantirishning maqsadli parametrlari va yo'l xaritasi shakllantirilgan. Ushbu harakatlar o'z navbatida iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya sarfi hajmini keskin kamaytirish borasidagi ishlarni kompleks tashkil etish, shuningdek, yoqilg'i-energetika resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashni yo'lga qo'yadi.

Mamlakatda yashil energiyaga o'tish ekologik xavfsiz va toza bo'lishi darkor, bu borada esa 2019-yil 30-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5863-sonli Farmoni e'lon qilindi. Unda atmosfera havosiga chiqarilayotgan zararli gazlarni kamaytirish maqsadida elektr energiyasi ishlab chiqaradigan quvvatlarning umumiy tarkibida qayta tiklanadigan muqobil manbalar ulushini ko'paytirish, inshootlarning energiya samaradorligini oshirish chora-tadbirlari, past uglerodli texnologiyalardan (issiqlik nasoslari, qayta tiklanadigan energiya manbalarini) foydalanishni rag'batlantirish; transport vositalarini elektr quvvatiga yoki muqobil yoqilg'iga o'tkazish, yoqilg'ining "Yevro-6" ekologik toifadagi standartlarini qabul qilish kabi atrof-muhit muhofazasi bo'yicha ustuvor yo'nalishlar belgilab berilgan.

Qolaversa, respublikamizda yashil iqtisodiyotga o'tishni jadallashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yilda 28-yanvarda qabul qilingan PF-60-sonli "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida energiya resurslari va tabiiy gaz bozorlarining ijtimoiy himoya kafolatlarini belgilagan holda erkinlashtirib, soha rivoji uchun xususiy investisiyalarni keng jalb qilish masalasi alohida ta'kidlab o'tilgan. Taraqqiyot strategiyasidagi iqtisodiyotni elektr energiyasi bilan uzluksiz ta'minlash maqsadida iqtisodiyotda energiya samaradorligini 20 foizga oshirish, 2026-yilga kelib elektr energiyasi ishlab chiqarish

ko'rsatkichini qo'shimcha 30 mlrd kilovatt soatga oshirib, jami 100 mlrd kilovatt soatga yetkazish vazifalari qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 83-sonli "2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori zamirida BMTning Barqaror rivojlanish dasturida belgilangan ustuvor maqsadlari milliyllashtirildi. Xususan, dasturning 7-maqsadi arzon, ishonchli, barqaror va zamonaviy energiya manbalaridan barcha uchun umumfoydalanish imkonini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, unda 2030-yilgacha jahon energetika muvozanatida qayta tiklanuvchi manbalardan olinadigan energiya ulushini sezilarli darajada ko'paytirish, energiya samaradorligini kuchaytirish bo'yicha ko'rsatkichni ikki baravarga oshirish hamda zamonaviy va barqaror energiya bilan ta'minlash uchun infratuzilmani kengaytirish, texnologiyalarni modernizatsiya qilish ishlari ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Energiya tejovchi texnologiyalarni joriy qilish va kichik quvvatli qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-220-son Farmoni qabul qilinishi sohada energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish hamda kichik quvvatli energiya manbalarini rivojlantirish jarayonini jadallashtirdi. Farmonda quyosh, shamol va quyosh suv isitish qurilmalarini o'rnatganlik uchun kompensatsiya miqdorlari belgilandi. Quvvati 500 Kvtgacha bo'lgan mikro gidroelektr stansiyalarni qurish uchun taklif etilayotgan loyihalar ro'yxati, biznes loyihalarni moliyalashtirish sxemasi, energiya samaradorligi quyi "D" va undan past toifadagi maishiy elektr priborlarining taqiqlangan ro'yxati shakllantirildi.

Mamlakat rahbarining "2023-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini va energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi

PQ-57-son qarorida soha rivoji uchun yaqin kelajakdagi rejalar, amaliy ishlar dasturi va yo'l xaritalari o'z aksini topdi. Jumladan: 2023-yilda qurilishi rejalashtirilgan davlat xususiy sherikchilik shaklidagi yirik quyosh va shamol elektr stansiyalari loyihalari va ularni elektr uzatish tarmoqlariga ulash loyihalarining manzilli ro'yxati; Ijtimoiy soha obyektlari, davlat idoralari, tadbirkorlarning bino va inshootlari va aholi xonadonlarida qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini o'rnatish ish rejaları belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligining bergan rasmiy ma'lumotiga ko'ra, 2024-yil Ozbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalarining (quyosh va shamol) ulushini elektr energiyasi ishlab chiqarish umumiy hajmida 18 foizga yetkazish rejalashtirilgan edi. Xususan, 2030-yilgacha 25 GVt quvvatga ega shamol va quyosh elektr stansiyalarining ishlashi hisobiga mamlakat umumiy energiya balansining 40 foizini tashkil etishi kutilmoqda. Vazirlik hisobotiga ko'ra, 2024-yilning birinchi yarmida quyosh va shamol elektr stansiyalari 1 mlrd 600 mln kVt soat, gidroelektr stansiyalari esa 4,1 mlrd kVt soat, jami 5,7 mlrd kVt soat elektr energiyasi ishlab chiqardi. Qayta tiklanuvchi energiya ulushining ortishi hisobiga 1mlrd 727 ming kub metr tabiiy gaz tejalishiga erishildi. Atmosfera havosiga 2 mln 400 ming tonnaga yaqin zararli gazlar chiqishining oldi olindi [4].

Markaziy Osiyoning eng yirik davlati bo'lgan *Qozog'istonda* qayta tiklanadigan energetikani rivojlantirish uchun barcha shart-sharoit mavjud va buni respublika alaqachon tushunib yetgan. Qozog'istonda 2009-yilda "Qayta tiklanadigan energiya loyihalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qonun qabul qilingan edi. Qozog'istonda birinchi shamol elektr stansiyasi 12 yil avval qurilgan. 2013-yilda esa respublikada yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi qabul qilindi. Ushbu qonun hujjat-

larining qabul qilinishi o'z navbatida mamlakatda muqobil energiya manbalarini yaratish sohasining qonuniy asosi bo'lib xizmat qildi.

Qozog'iston juda arzon ko'mirning katta zaxiralariga ega, bu borada u energetika sektorining katta qismini (elektr energiyasining 70 foizigacha) egallaydi. Ammo 2060-yilga borib, mamlakat hukumati ko'mirga qaramlikni bosqichma-bosqich kamaytirish orqali uglerod neytralligiga erishish niyatida: 2030-yilga borib Qozog'iston energiya balansida ko'mir ishlab chiqarish ulushini 40 foizgacha kamaytirish rejalashtirilgan. Xuddi shu yilga borib muqobil energiya ulushini hozirgi 3 foizdan 15 foizga, 2050-yilgacha esa 50 foizga yetkazish vazifasi qo'yilgan.

Mamlakat energetika balansida gidroenergetika RESlar orasida yetakchi bo'lsa-da, Qozog'istonning quyosh energiyasi bo'yicha salohiyati mintaqada eng yuqori hisoblanadi. Shamol energetikasini rivojlantirish istiqbollari ham yuqori. Mamlakatda bioenergetika sekinroq rivojlanmoqda. Qozog'iston ham "yashil" vodorod ishlab chiqarish istiqbollari ko'rib chiqilmoqda. O'tgan yili Qozog'istonda umumiy quvvati 385 MVt bo'lgan 12 ta qayta tiklanuvchi energiya obyekti foydalanishga topshirilgan bo'lsa, joriy yilda 15 ta obyektni ishga tushirish rejalashtirilgan. Bu o'z samarasini bermoqda: 2022-yilda qayta tiklanadigan energiya manbalarining elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushi 20 foizga oshdi. Shuningdek, BAAning Masdar kompaniyasi Qozog'istonda yirik shamol elektr stansiyasini qurishi ma'lum, biroq qurilish yaqin – 2025-yilda boshlanadi.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, 2009-yilda Qozog'istonda "Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qonun qabul qilingan [5]. Bu mexanizmni hayotga joriy etish uchun 2017-yilda o'zgartirilgan kimoshdi savdosi uchun belgilangan tariflar joriy etildi. Iqtisodiyotda qazib olinadigan yoqilg'ining ulushini kamaytirish bilan bir qatorda, yashil energiyaga o'tish ko'lamini

kengaytirish rejalashtirilgan. Xususan, ko'mir energetika tarmog'ining 70 foizdan ortig'ini tashkil etadi. Qozog'iston hukumati elektr energiyasi ishlab chiqarishda qayta tiklanadigan energiya ulushini 2030-yilgacha 30 foizga oshirishga, 2050-yilga borib esa 50 foizgacha oshirishni rejalashtirgan.

Jumladan, 2024 yilda mamlakatda umumiy quvvati 34,75 MVt bo'lgan uchta yangi obyekt foydalanishga topshirildi. Yil oxirigacha umumiy quvvati 128,4 MVt bo'lgan yana beshta obyekt qurilishi yakunlanishi kutilmoqda, bu esa mamlakatning yashil energiya salohiyatini yanada mustahkamlaydi. Bugungi kunda Qozog'istonda umumiy o'natilgan quvvati 2903,7 MVt bo'lgan 148 ta QTEM obyekti faoliyat ko'rsatmoqda. Ushbu obyektlar uglerod izini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi va mamlakatning energiya tizimini ekologik toza va barqaror energiya bilan ta'minlaydi [6].

Qozog'iston Markaziy Osiyoda muqobil energiya manbalari auksionlarini o'tkazuvchi birinchi davlat bo'ldi. Auksion raqobatni rag'batlantiradi, bu esa tariflarning pasayishiga olib keladi, masalan, 2018-2019-yillarda investisiyalarni jalb qilish maqsadida o'tkazilgan auksionda yirik xalqaro banklar (masalan, YTTB, OTB) va xalqaro xususiy kompaniyalar, jumladan, 12 mamlakat: Qozog'iston, Rossiya, Xitoy, Turkiya, Niderlandiya, Fransiya, Birlashgan Arab Amirliklari, Bolgariya, Italiya, Germaniya, Malayziya va Ispaniyadan 145 ta kompaniya ishtirok etdi [7]. Shu vaqtga qadar ikki yil davomida 28 ta auksion o'tkazildi, auksionda muvaffaqiyatli sotilgan umumiy quvvat 1070,82 MVtni tashkil etdi, jumladan, shamol energiyasi – 609,84 MVt, quyosh energiyasi – 356,5 MVt, kichik gidroenergetika – 89,08 MVt va bioenergetika – 15,4 MVt [8]. Shuningdek, bu Markaziy Osiyoda energetika sohasiga xalqaro qiziqishning ortishiga ham yordam berdi.

O'tgan yili Qozog'istonda yashil elektr energiyasining ulushi umumiy ishlab chiqa-

rishning 5,92 foizini tashkil etdi. 2023-yil yakuniga ko'ra, umumiy o'rnatilgan quvvati 495,57 megavatt (MVt) bo'lgan 16 ta qayta tiklanuvchi energiya manbalari obyekti foydalanishga topshirildi.

Ayni paytda Qozog'istonda o'rnatilgan quvvati 2903,54 MVt bo'lgan 147 ta qayta tiklanuvchi energiya obyektlari mavjud: 59 ta shamol elektr stansiyasi, 46 ta quyosh elektr stansiyasi, 39 ta GES va uchta biogaz elektr stansiyasi. 2027-yilgacha qayta tiklanadigan energiya manbalari bo'yicha 599,85 MVt quvvatga ega 25 ta loyihani ishga tushirish rejalashtirilgan. Yuqorida qayd etilganidek, Qozog'iston qayta tiklanadigan energiya manbalari quvvatini 2030-yilga borib jami energiya ta'minotining 15 foiziga, 2050-yilgacha esa 50 foizga oshirishni rejalashtirmoqda [8].

Xulosalar

Mamlakatimizda sohani rivojlantirishga bog'liq qator qiyinchiliklar va to'siq bo'luvchi omillarni bartaraf etish, mavjud qulayliklardan samarali foydalanish birlamchi energiya iste'molida qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushining oshishiga olib keladi. Bunda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni rag'batlantirishning iqtisodiy mexanizmlari joriy qilinishi respublikamizda ushbu zamonaviy, toza, yashil energetika tarmog'ining rivojlanishiga katta turtki bo'lmoqda.

Muqobil energiya manabalarini yaratish va qo'llash borasida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar ko'p. Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish sohasi asta-sekin rivojlanmoqda va kelajakda uning

samaradorligini oshirish, ekologik jihatdan yanada xavfsizligini ta'minlash uchun katta miqdorda sarf-xarajatlar, ilmiy izlanishlar talab etiladi. Bugungi kunda tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning asosiy muammolaridan biri olingan energiyani saqlash va uzatish hisoblanadi.

Quyida ikki davlat uchun qayta tiklanuvchi energetikaga o'tish istiqbollari yuzasidan tavsiyalarni keltirib o'tamiz:

- Parij kelishuviga muvofiq, davlatlar olgan majburiyatlarni amalga oshirishni jadalashtirish maqsadida rag'batlantiruvchi choralarni qo'llash va asoslarni qonunchilikda aks ettirish;

- soha rivoji uchun yangi texnologiyalarni joriy qilish orqali hududiy energiya eksportini yo'lga qo'yish;

- atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xalqaro moliya institutlari bilan yaqin hamkorlik qilish.

Tabiatda siyosiy chegaralar bo'lmagani kabi, barqaror rivojlanishga bosqichma-bosqich erishish jarayonida qo'shni mamlakatlarning o'zaro hamkorligi muhim o'rin tutadi. Qozog'iston va O'zbekiston Markaziy Osiyoning yetakchi mamlakatlari sifatida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini yaratish, ishlab chiqarish va iste'molchilarga yetkazish borasidagi hamkorlik ishlarini olib borishlari ikkala tomon uchun ham yashil iqtisodiyotga o'tishda foydadan xoli bo'lmaydi. Ayniqsa, sobiq sovet mamlakatlarining huquqiy asoslari va qonuniy o'zaklari uyqashligini hisobga olsak, soha rivoji uchun o'zaro manfaatli kelishuv hujjatlarini ishlab chiqish va tatbiq etish ancha oson kechadi.

REFERENCES

1. Volker R. Evropa v puti energeticheskogo soyuza. Energeiticheskaya strategiya Evropy v mezhdunarodnom prave [Towards a European Energy Union. European Energy Strategy in International Law]. Cambridge University press, 2018, p. 148.
2. O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi [Ministry of Energy of Uzbekistan]. Available at: <https://minenergy.uz/uz>

3. UzAnalytics. Central analytical network, Available at: <https://www.uzanalytics.com/iqtisodiet/10226/>
4. O'zbekistonda "yashil" stansiyalar tomonidan ishlab chiqariladigan elektr energiyasi ulushi 25-30 foizga yetdi [The share of electricity generated by "green" plants in Uzbekistan has reached 25-30 percent.]. Available at: <https://www.gazeta.uz/uz/2024/08/05/green-energy/>
5. Zakon RK № 165-IV [Law of the Republic of Kazakhstan No. 165-IV]. Astana, 2019, 2009
6. 2024 god v VIE: klyuchevyye proyekty i dostizheniya Kazakhstana v oblasti zelenoy energetiki [2024 in Renewable Energy: Key Projects and Achievements of Kazakhstan in Green Energy]. Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/press/news/details/901374?lang=ru>
7. Renewable energy auctions in Kazakhstan 2018-2022 results. Astana, 2023, pp 12-14. Available at: https://vie.korem.kz/uploads/KZ%20RE%20Auctions%20report%20%202018-2022_May%2018%202023_ENG_final.pdf
8. O podderjke ispolzovaniya vozobnovlyaemykh istochnikov energiyi [On support for the use of renewable energy sources]. Available at: <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/documents/details/18314?lang=ru>
9. Kazakhstan increased production of green electricity by 31 in 23. The Moscow Times. Available at: <https://www.moscowtimes.io/2024/03/28/kazakhstan-narastil-proizvodstvo-zelenoy-elektroenergii-na-31-v-23g-a126049>
10. Perspektiviy razvitiya zelyonoy energetiki v Tsentral'noy Azii [Prospects for Green Energy Development in Central Asia]. *Herald of the Caucasus*. Available at: <https://vestikavkaza.ru/analytics/perspektivy-razvitiya-zelenoy-energetiki-v-centralnoy-azii.html>
11. OON prizyvayet strany Tsentral'noy Azii sovershit' "masshtabnyy energeticheskiy skachok" [UN calls on Central Asian countries to make 'massive energy leap']. UN News. Available at: <https://news.un.org/ru/story/2023/04/1440182>
12. Adrian J.B., Rozmary L., Richard L., Ottinger, Wang XI. The Law of Energy for Sustainable Development. *Towards IUCN Academy of environmental Law Research Studies*, Cambridge, University Press, 2005.
13. Gorordov O.A. Vvedeniye v energeticheskoye pravo [Introduction to Energy Law]. Moscow, Prospekt Publ., 2012.
14. Narzullayev O. Energetika huquqi [Energy Law]. Tashkent, TSUL Publ., 2021.
15. Xolmuminov J.T. Energetika huquqi [Energy Law]. Tashkent, Baktria Press Publ., 2022.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-YIL 6-SON

VOLUME 4 / ISSUE 6 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.6.